

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

VESZTETT HÁBORÚ UTÁN

Három könyv, néhány esztendő választja el őket. Babits Mihály 1919 és 1921 között írt leveleit a kritikai kiadásban gondozta Majoros György és Tompa Zsófia, Kosztolányi *Nero, a véres költő* című regénye ugyancsak kritikai kiadásban jelent meg Takács László munkája nyomán, Bengi László *Elbeszél halál* című tanulmánykötetének középpontjában az *Aranyársárkány* sokoldalú megközelítése pedig a majdani kritikai kiadás előzményének tekinthető.

A Tanácsköztársaság már vért és szenvedést hátrahagyva megbukott, megkezdődtek a számonkérések, elhangzottak a hűségnyilatkozatok, megtörténtek a pálfordulások. Babits Mihály azok közé került, akiken számon kérték „a dicsőséges 133 nap” alatti, s az előtte végzett tevékenységét. Egyik bűne az volt, hogy egyetemi tanári kinevezést kapott. Babits Mihály vétkezett, mert egyetemen oktatott... hát nem tragikomikus? Tanári nyugdíját megvonták, megrontotta az ifjúságot. Anyagi bizonytalanságban teltek hónapjai, két fiatal költő állt mellette: Szabó Lőrinc és Komjáthy Aladár. Még a Nyugatnál is bizalmatlanul szemlélték, szerkesztői ténykedése ebben a pár esztendőben látszólagos volt: Ósváth Ernő szinte teljhatalommal döntött a megjelenésre váró írások ügyében, s vezérszerephez juttatta költőként Gellért Oszkárt, míg Babits tanítványainak sokkal kevesebb lehetőséget és megalázó honoráriumokat adott. Hogy ebben a „hatalomátvitelben” milyen szerepet játszott Fenyő Miksa, az meglehetősen homályos, kiderítésére még további kutatások szükségesek.

Babits gondjait nem enyhítették a családtól érkező levelek sem. Jelek szerint nem sietett a válaszok megírásával. Ezt a feladatot Komjáthy Aladár bízta, aki valóban részletesen beszámolt a helyzetükről, és hűségesen igyekezett teljesíteni a néha komikus megbízásokat, amelyek többnyire a költő hűgától, Babits Angyaltól érkeztek. Az ő levelei azt a meggyőződésünket erősíthetik, hogy a polgári iskolák tanárnői (biológia–testnevelés szakos volt) nem jellekedtek a fogalmazás és a helyesírás terén. Öccse sorsa is gondot okozhatott, hiszen hadifogolyként csak alkalmi híradások érkeztek róla.

A kor irodalmában nehezen találta helyét. Először arra gondolt, be kellene lépnie a Szabó Dezső vezette Magyar Írók Szövetségébe, aztán elállt szándékától, úgy vélte — nem ok nélkül —, hogy a szövetség nem a kiegyenlítődedést szolgálja, hanem jobbra tolódik (igaza volt!). Elgondolkodtatta, hogy 1919

augusztusában „írók, publicisták és tanárok küldöttsége... tisztelettel Friedrich István miniszterelnöknél”, hogy a nemzet újraébresztésének munkájában segítsék a kormányt. A Budapesti Közlöny pedig név szerint is felsorolta a Szabolcska Mihály díszelnökségével és Szabó Dezső ügyvezető elnökségével érkezők névsorát: Ambrus Zoltán, Ábrányi Emil, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc, Hoitsy Pál, Kozma Andor, Prohászka Ottokár és Rákosi Jenő. Babits irodalomfelfogása és az író közéleti szerepéről vallott álláspontja nem egyezett a miniszterelnökhöz érkező írókéval. Szabó Dezső mindenestre újra meg újra ösztönözte a szövetségbe való belépésre, Babits azonban nem mutatott erre hajlandóságot.

Két döbbenetes dokumentum külön figyelmet érdemel. Szabó Lőrinc 1920. február 22-én egyetlen, de a korszellemre jellemző mondatban tudósítja Babitsot: „Tegnap du. 5 órakor kizárt a Petőfi Társaság téged és Móricz Zsigmondot tagjai sorából (20 szavazattal 5 ellenébe).” Amikor 1915-ben először került föl az a gondolat, hogy a költőt válassza tagjai közé a Társaság, csak ketten szavaztak mellette a huszonnyolcból. 1917 decemberében aztán beválasztották, de kérészélettű lett a dicsőség.

A másik, az 1920. március 31-én kelt határozat a „tanár úr” „a proletárdiktatúra alatt tanúsított magatartására megejtett vizsgálat” eredményeképp „nyugdíjának elvesztésére” ítélte. Indoklása szerint: „a proletárdiktatúra idején egyetemi tanári állást vállalt, s úgy ezen állásban, mint a proletárdiktatúra kitörése előtt az Új Világ című ifjúsági folyóiratban különös nézőszögből vitatta a haza és nemzet fogalmát, és mint pacifista, a haza és nemzet fogalmának nem tulajdonítja a közfelfogás által megkívánt fontosságot. Egyik ilyen cikkével mételeyezőleg hatott az ifjúságra.” Aláírás: „Haller s.k.” A sokat látott és tapasztalt olvasó nem tud szabadulni a gondolattól: régen rossz, ha hivatalnokok oktatják az írókat hazafiságra, s megbüntethetik őket, ha nem szájuk íze szerint gondolkoznak a hazához való hűségről. Alighanem igazat adhatunk a jegyzetelőnek, aki a Petőfi Társaság elitelő határozatának tulajdonítja a *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* indultatos mondatait: „Nem tartozom nektek felelettel. Nem felelek nektek.” (Erre a kapcsolatra Téglás János hívta fel először a figyelmet.)

Ennyi gond és baj között a különben nagyon érzékeny Babits — dolgozott „Írók, mit is tehetnék...” Radnóti vallomása minden kor elkötelezett, hivatásának élő írójára érvényes. Megjelentette Dante *Purgatóriumának fordítását, Nyugtalanág völgye* cí-

mű kötetét, készült Tóth Árpáddal és Szabó Lőrincel a *Romlás virágai* tolmácsolására. Ekkori zaklatott lelkiállapothoz is illett az Ady Endrének ajánlott *Kakasviadal*: „Kiáltanánk: kihez kiáltunk? / Futnánk, hova fussunk, Úristen? / Rabon, ragadtan és meztlen, / tompán, / mint a juhok, sírnuk és várnuk.”

Babitsról sok negatívumot írtak le és mondtak ellenfelei, de senki sem állította, hogy nőcsábász. Gátlásai csak erősödtek női társaságban. 1920-ban ketten is hevesen ostromolták. Boncza Bertának ellenállt. Tanner Ilonka azonban célt ért, Babits teljesen váratlanul elvette a verseivel addig hiába jelentkező ifjú hölgyet, akinek előbb Szabó Lőrincel volt bensőséges kapcsolata. Az esemény váratlanságára utalnak a gratuláló levelek is. Némelyik írója szóhoz sem tud jutni a meglepetéstől. Tény, hogy a költő agglegényelete rendeződött, de nem volt hálátlan férj: Török Sophie a Nyugat egyik vezető költője lett, regényét is közölte a folyóirat.

Ebben az időszakban a Nyugatban ugyan némi képp háttérbe szorítva, a kor irodalmának egyik legtekintélyesebb személyiségévé nőtt. Barátai és tisztelői valóságos falat voltak köréje, védelmül, de igazán akkor szorult majd támogatásra, amikor 1922 januárjának végén megkezdődött hosszú betegeskedése, amely átmeneti remissziókkal ugyan, egyre inkább szorongató kísérfője lett életének.

Csak elismerés illi levelezés e két esztendőjének sajtó alá rendezőit. Okos tematikai összefoglalóik jó kalauzunk, a jegyzetek alaposak és lényegre törőek. Egyetlen megjegyzésem volna: ezekben a jegyzetekben olykor ismétlődnek a bevezetésben elmondottak. Talán meg lehetett volna valósítani egyfajta hivatkozással a kétszeri ismeretközlés elkerülését. (*Argumentum*, Budapest, 2012)

Térjünk vissza a többször is említett Szabó Dezsőhöz, a Magyar Írók Szövetsége alapítójához. Neki köszönhetjük ugyanis Kosztolányi Nero-regényének megszületését. A véreskezű diktátorról a rómaiak történelméből is bőven lehet ismereteket szerezni. Kosztolányi azonban nem történelmi regényt akart írni, jóllehet ilyen szemmel közelítette meg művét Thomas Mann is (bár a szakirodalomban felmerült olyan vélemény, hogy el sem olvasta a regényt, megelégedett rendkívül udvarias, olykor valósággal magasztaló kitételekkel).

Noha abban a fejezetben, amely a regény születésének körülményeiről szól, arról értesülünk, hogy az a nézet, mely szerint Nero alakjában Szabó Dezső iránt érzett ellenszenvét írta volna ki magából Kosztolányi, „meghaladott”, én nem volnék ebben ennyire biztos. Szerintem nem elhanyagolható e vonatkozásban a kortársak véleménye sem. Bármilyen gazdag szempontok alapján közelítünk is egy műalkotáshoz, saját korának olvasói olyat is elmondhatnak róla, amit mi nem tudhatunk.

A Nero-regény születését — Bohuniczky Szeffi mondta el többször, meg is írta — általános izgalommal várták az irodalmárok. Tudott volt, hogy Kosztolányi egy regénnyel akart visszavágni Szabó Dezsőnek, akivel teljesen megromlott kapcsolatuk. Hová lett már az a laza szövetség, amelynek keretében egymásra találtak, és szövetségbe tömörítették az írók egy részét? Szabó Dezső „rilkissimusnak” nevezte Kosztolányit, aki viszont Szabó Dezső stílusát méltatta nem kevés malíciával. Tény, hogy a kávéházban, ahol írók gyülekeztek, általános várakozás irányult Kosztolányi készülő műve felé. Annál az asztalnál is, ahol Bohuniczky Szeffiék ültek: Maller Dezső, a férje, Szabó Ambró, a Független Szemle (1921–1923) főszerkesztője és a lap néhány munkatársa, például Jemnitz Sándor, a kiváló zenekritikus. Olykor köztük telepedett Schöpflin Aladár is, nagyon tetszett neki a sugárzó szépségű írónő, aki Szeffi néniként is maga köré vonzotta az írókat. Ők tudták, hogy Kosztolányi visszavág Szabó Dezsőnek. Úgyhogy az utókor végérvényesnek mondott véleményét árnyalnám, s kártartanék amellett, hogy a mű félig-meddig kulcsregény, benne Nero alakjában Szabó Dezső tulajdonságai is felismerhetők, a bölcs Seneca pedig Kosztolányi megtestesítője. El tudom képzelni, hogy a kortársak még kulcsregényként olvasták az alkotást. A kulcsok azonban előbb-utóbb megrozsdásodnak, a fiókba kerülnek, megfeledkezünk róluk. Ám egykor mégis kulcsok voltak...

A regény új arcát ismerhetjük meg a bámulatosan gazdag, sokoldalú magyarázatokból, amelyek a klasszika-filológus tudását és hozzáértését igazolják. Feladata nem volt egyszerű, hiszen az író önmagyarázataiban, interjúkra adott válaszaiban is akad ellentmondás, ugyanakkor tudott, hogy nagyobb lélegzetű írásaihoz alaposan neki készült, rendkívül vigyázott a hitelesítésre (erről megfontolandó észrevételeket olvashatunk Bengi László könyvében, de gondolhatunk a *Pacsirta* első fejezetére is, ahonnan megtudjuk, pontosan mikor indul a történet). Bár azokban az időkben a latinoktatás sokkal alaposabb volt, mint napjainkban, így is döbbenetes, mekkora olvasmány-tömeget búvárolt át az író. A jeles római történetírók mindegyik művét elolvasta, idegen nyelvű szakkönyvekkel bővítette ismereteit, s ha valamelyik jeles római író nevét is említette, a közlés mögött megfelelő ismeretek rejtőztek. A történeti forrásokat tárgyaló részben kitűnő táblázat alapján követhetjük egyrészt az író olvasmányait (Suetonius, Tacitus, Cassius Dio), másrészt a fikatív, azaz írói képzelete nyomán írt részeket, s azt is, hogyan módosította a történelmi tényeket, ha úgy gondolta, ezek felcserélésével a regény „egyensúlyosabb” lesz. Segítségére volt Révay József, az antikvitás kiváló ismerője, aki egyik ismeretterjesztő regényében Raevius ezredesként utaz-

gatott Pannóniában, talán ő hívta fel az író figyelmét Josephus Flavius műveire is. Természetesen olvasmányai között szerepeltek Seneca *Erkölcsei levelei*, és... — de nem folytatom a példamutatóan informatív és gazdag felsorolást annak bizonyosságául, milyen szerteágazó filológiai tevékenységet fejtett ki Takács László a mű keletkezéstörténetét vizsgálva. Még az író által ismert filozófiai és pszichológiai forrásokra is kiterjedt a figyelme, ami azért is jogos, mert Kosztolányi sokat beszélgetett Ferenczi Sándorral, aki Freud megfigyeléseit közvetítette a Nyugat írói számára. Hasonlóképp bámulattal adózhatunk a tárgyi magyarázatoknak is, amelyekből nemcsak a kor és Nero környezetének történetét ismerhetjük meg, hanem egyfajta ízléstörténet körvonalait is. Kis túlzással azt mondhatjuk: a tárgyi magyarázatok akár önálló műként is olvashatók. Mert bár az író *Ábécé* című művében a rá jellemző szellemességgel ezt írta: „Nero császárral egy budapesti kávézóban feketéztem”, azért ezt a kellemes együttlétet hatalmas kutatások és olvasmányok alapozták meg. (Itt „Nero”, amott „Nero” — ékezet nélkül. A latin nyelvészet ismerői nyilván az utóbbit mondják hitelesnek.) Kosztolányi Dezsőné ugyan arról tudósított, hogy az író csak műve elkészülte után olvasta el a történelmi forrásokat, ez azonban aligha hiteles közlése.

Schöpfung Aladár a nyugatosok legautentikusabb kritikusává vált, hisz mint irodalomtörténete és Ady-könyve is bizonyítja, belelátott szándékaikba, barátságuk segítette véleménye megformálásában. *Nero, a dilettáns* című ismertetésében olvasuk: „A dilettáns, aki dilettantizmusa szolgálatába állítja a kezében lévő hatalmat és megöl vele mindenkit, aki a közelébe ér és megöli magát is — ez Kosztolányi Nerója — de mégis valóságos ábrázolása egy embertípusnak, melyet többé-kevésbé mindnyájan ismerünk, és különösen jól ismerünk mi, írók. És legkülönösebben ismerjük mi, magyar írók, itt, az erőlködő, de sokszor előkelő állást elfoglaló s minden igaz tehetséget gyűlölködően acsarkodó dilettánsok klasszikus hazájában.” Bár Pekár Gyulától kezdve jó néhány dilettáns író őrizte foggal-körömmel kikönyökölt, a hatalom felé kacsingató pozícióját, van olyan sejtésem, hogy Schöpfung Aladár itt Szabó Dezsőre gondolt, egyértelműen a regény írójával.

A „véres költő” legendája állandóan újjászületik. Megértéséhez nélkülözhetetlen ismereteket ad a mostani kritikai kiadás, mely a sorozat egyik példamutató műve. (*Kalligram*, Pozsony, 2011)

A Kosztolányi kritikai kiadás egyik meghatározó munkatársa Bengi László. Tanulmánykötetének középpontjában is az író, elsősorban *Aranysárkány* című regénye áll, de az életmű más megnyilvánulásai is foglalkozik. Jelek szerint ő a regény készülő kiadásának gondozója, tevékenységének,

kutatásainak summázatát majd a magyarázó jegyzetekben találjuk, de ezek alaposágára máris következtethetünk tanulmányaiból.

Távlatosabb kérdésekkel foglalkozik *A tudatalatti és az öntudat rejtelmessége*, Kosztolányi lélektani felfogásáról írt tanulmánya. Már csak azért is megkülönböztetett figyelmünkre érdemes ez az elemzés, mert ez a kor forduló érdeklődve a lelki jelenségek feltárása és lehetőség szerinti magyarázata felé, s e törekvések egyik elharcosa épp Kosztolányi volt. Épp a cselekményt előre vivő alakjainak sokoldalú, árnyalt jellemzése avatta egyik legnagyobb regényírónkká, s ezt aényt a magyar regény oly jelentős alakjai, mint Ottlik Géza vagy Esterházy Péter is hangsúlyozták. A lelki jelenségek iránt való érdeklődése már korai tárcáiban is megmutatkozott, s 1931-ben, *Műhely* címmel ekként összegezte tapasztalatait: „Minden, amit tapasztalunk, minden, ami a külső valóságból kerül belénk, előbb a bennünk lévő gyermekkori, őseMBERI mitológiai rétegen szűrődik át, s e csodálatos vegyi folyamat által lesz alkatrészünk, belső valóságunk.” Nem tulajdonított meghatározó szerepet a lélekelemzés eredményeinek, de elismerte ezek jelentőségét a személyiség habitusának feltárásában. Kiváltképp fontosnak érezte szerepüket a lelki betegségek okainak analizisében. Mérhetetlen mennyiségű népszűrítő, az új lélektan meglátásait közkinccsé tévő ismertetést olvasott el, de úgy vélte, hogy ezek sem vihetnek közelebb a „vers lelkének” megismeréséhez. Aligha járt messze az igazságtól, amikor arra a meggyőződésre jutott, hogy a lelket, annak rezdüléseit nem a tudós, csak az író ismerheti meg: „érzése és ösztöne oda is elér, ahová a szikár tudomány, az elemző értelemnek nincs bejárása”. E megfigyelésének igazát bizonyítja, hogy a nagy írók a lélek tudós elemzőit megelőzve ábrázolják az emberi psziché összetevőit, cselekvésének belső mozgatórugóit.

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a nagy nemzedék írói közül Kosztolányi jutott legtovább az ábrázolás belső és külső meghatározóinak feltárásában. Ennek az (is) a magyarázata, hogy nemzedékéből ő volt a legsokoldalúbb, legnyitottabb. Ezért is értékesek, tanulságosak — időszerűek! — nyelvi megfigyelései, nyelvünk természetével foglalkozó és nyelvvédő írásai. (Ezeknek érdekes tanulmányt szentelt Bengi László *Hagyomány és viszonylagosság* címmel.) Különös nyomatékot ad nek az időszerűségnek, hiszen napjainkban félelmes rombolás — nem nyelvrontás! — tanúi vagyunk: egyrészt az „igen” és „nem” tudatos felcserélésének, azaz a nyelvvel való visszaélésnek, a másik fél megtévesztésének, másrészt a durvaság elharapódzásának, a nagy írók által szent tulajdonunknak érzett nyelv megbecstelenítésének. A parlamentben, médiumokban tapasztalt ordenáré kifejezések a hét-

köznapi nyelvben is visszaköszönnek. Kosztolányi és a tudós Négyesy László manapság nem az idegenből átvett szavak bősége, hanem a durvaságok, trágárságok ellen küzdene — alighanem hiába. Az éteri Dulcinea keresése közben Don Quijote örököséiként volnának nevetség tárgyai.

Bengi László tanulmányainak meglátásaihoz, elemzéseinek újszerűségét méltatva az *Aranyvár-kány* kritikai kiadása megjelenését követően még visszatérünk. Egyéb, nem szorosan a regényt feltáró tanulmányainak nagy értéke a sokoldalúság és — még egyszer nyomatékosítanám — időszűrségük. (*Ráció Kiadó*, Budapest, 2012)

RÓNAY LÁSZLÓ

SZÉKELY CSABA: BÁNYAVIDÉK

Dramaturgiai közhely, de egyben evidencia is, miszerint ahhoz, hogy dráma jöjjön létre, olyan helyzetet és ebből következő állapotot kell találni, de inkább teremteni, melyben az író által fontosnak tartott, választott téma, problematika, legyen az mítosz, történelem vagy mindennapi aktuális valóság, a műfaj alapkövetelményeinek megfelelően működhessen. Ahogy ezt Székely Csaba *Bányaavidék* című kötetének bő egy év alatt rendkívüli szakmai érdeklődést, „zajos sikert” kiváltó drámái is példázák. Díjak, magyarországi és romániai bemutatók, kritikák és interjúk, kiadások sora övezi a szerző erdélyi vonatkozású, de problematikáját tekintve lényegében közép-kelet-európai-balkáni aktualitással bíró szövegeit, melyeket trilógiává elsősorban a közös metafora, a mindhárom dráma címében szereplő *bánya* szó szervesít. Hogy nem pusztá írói játékról van szó, azt a központi motívumként funkcionáló szó gazdag jelentéstartományá tanúsítja. A bánya egyfelől munkahelyre utal, ami ebben az esetben, mivel bezárták, minden baj és gond okozója, másfelől pedig — átvitt értelemben — azt a mélypontot jelenti, amely alá már nem sülyedhet az ember. Olyan egzisztenciális csődhelyzetet és kilátástalanságra utaló létállapotot jelképez, melyben — bármennyire is nehéz — élni kell; „élünk, ahogy tudunk”, mondja az egyik szereplő. Erről az életről szól Székely Csaba három drámája, az egykori bányaalkalmazott lakásán játszódó *Bányavirág*, a község/falu polgármesterének házában történő *Bányavakság* és a paplakbéli *Bányavíz*.

Három helyszín ugyanaz, egy „poshadt, korcs, idióta” nevenincs, tehát bármelyik falu, mindhárom esetben más-más problémával a középpontban, de kivétel nélkül azonos szociális viszonyok között, reménytelen szegénységben élő, ezt túlélni próbáló szereplőkkel, akik koruktól, nemüktől függetlenül feszít isznak, mindenki „két lábon járó szeszszakán”, szitkozódnak, ha csak tehetik, s te-

szik is, mert ok van rá elég; „egymás torkának ug-runk, s aztán kimegyünk az erdőre fát lopni”, ahol „néhanapján fel is akasszuk magunkat”. Kész fertő, melyben burjánzik a korrupció, a sustergő nacionalizmus, felüti fejét a papi pedofília, egyre nő az öngyilkossági ráta, ahonnan nincs menekvés. Ahol már vágyak sincsenek, mert felülírta őket a „nagy semmi”. Mindenki olyan, ahogy a *Bányavirág* Ivánja mondja önmagáról: „...mint ez a bánya itten. Berobbantották a bejáratát, s nincsen már benne semmi, csak koromsötétség”, melybe „Ha valaki beletekintene, megrémülne az ürességtől, amit ott lát”. Annyi rossz és annyi baj, amennyi talán nincs is, gondolnánk, de van, és csak az nem látja, aki nem akarja, mint az anyaországi riportozó tévéstáb, amely hagyományörző etnonacionalizmus lila ködében népviseletbe öltözteti és énekelletti, táncoltatja a helybelieket, akik miközben a kérdésnek készségesen eleget tesznek — hogy ismét a trilógia első részének Ivánját idézzem —, így füstölögnek: „Jó itt élni. Mert vannak ezek a gyönyörű hegyek, s a fenyvesek, s az a kicsi szar csermely is olyan szépen csobog, mint a patak. Kivéve télen, mikor be van fagyva. Akkor is csobog, csak nem hallatszük. Itt minden olyan szép, mint egy álom. Mint egy álom. Ebben élünk mi benne. Igen. Ebben.” Nyakig a... semmiben, tehetnénk hozzá, értve jól a különbséget a között, amit a dráma nevezett szereplője nem kevés (ön)íroniával mond és gondol.

Mázsás gondokat fogalmaz meg a három bányadráma szerzője, aki, hogy a valós bajokat minél intenzívebben érezzük, mindhárom szövegében a legzártabb emberi közösségben, a családon belül ábrázolja a bánya bezárása okozta kilátástalanságot, melyhez egy erősen stilizált, de ennek ellenére a realitást pontosan érzékeltető nyelvet teremt. Ez tele van sose hallott, mégis válogatottnak vélhető, az emberi viszonyokat precízen leképező káromkodással. A siker titka természetesen nem ebben a sajátos szabadszájúságban, hanem nyilván elsősorban abban a súlyos társadalmi/emberi problematikában keresendő, amely térségünkben egyre inkább elhatalmasodik, s amelyből az emberek kiutat hiába remélnek, s ezért káros pótcselekedetekben vélik ideig-óráig saját helyzetüket elviselhetőbbé tenni.

A *Bányaavidék* című drámatrilógia szerzőjének érdeme, hogy ezt a lápvilágot kendőzetlen őszinteséggel és megértéssel, s ugyanakkor humorba csomagolt kellő kritikával ábrázolja. A színházakat dicséri, hogy ennek az írói helyzetjeltesnek teret adnak, amit a könyvkiadás Székely Csaba kötetének megjelentetésével — bár drámát kiadni nem kifejezetten kurrens dolog — csak nyomatékosít. (*Magvető*, Budapest, 2013)

GEROLD LÁSZLÓ

MICHEL HOUELLEBECQ: LANZAROTE

Van abban valami sajátos ellentmondás, hogy idén áprilisban, a Budapesti Könyvfesztivál előtt jelent meg magyarul az esemény díszvendége, Michel Houellebecq újabb, ám tegyük hozzá: eddigi legkevésbé sikerült kötete, a *Lanzarote*. A Kanári-szigetekhez tartozó kis földdarab nevét viselő mű a hazai olvasók számára újdonság, noha a kisregény először 2000-ben jelent meg Párizsban. A magyar Houellebecq-kiadások azonban éppen ezen a ponton eltérnek a francia „időrendtől”. Idehaza a szerző valamennyi regénye hamarabb került a boltokba, mint a *Lanzarote*. Az *Elemi részecskék* 2001-ben, *A csúcson* 2003-ban, az *Egy sziget lehetősége* 2006-ban, *A térkép és a táj* 2011-ben. Minden megszorítás nélkül remeknek nevezhetjük az ez idő tájt az egyik legtöbbre értékelt francia kortárs író magyarországi befogadását, akinek regényei egy kivételével (*Extension du domaine de la lutte*, 1994) elérhetőek a Magvető Kiadó jóvoltából, és köszönhetően Tótfalusi Ágnes műfordítónak, akit túlzás nélkül Houellebecq magyar hangjának nevezhetünk.

Művei alapján könnyen botrányírónak is elkényvelhető volna Houellebecq, aki az *Elemi részecskékkel* robbant be előbb a francia, majd nem sokkal később a kortárs világirodalomba. Bármekkora irodalmi (és nem feltétlenül csak irodalmi) viták kísérték útját, nagyjából tíz évre volt szokása, hogy neki ítéljék a legrangosabb francia irodalmi elismerést, a Goncourt-díjat. (Mindez *A térkép és a táj* megjelenésének évében, 2010-ben történt.) A költőként induló, és a prózára viszonylag későn váltó alkotó éppen egy, a Budapesti Könyvfesztivál idején adott interjúban fogalmazta meg, hogy korának kérdéseiről adekvátabb módon tud közprengeni a próza nyelvén, mint a líráén. Ezzel magyarázta a váltását, amit azzal is megtoldott, hogy leginkább regényt olvasnak az emberek, így ha sokakhoz szeretne eljutni, e tény elől ő sem térhet ki.

Szellemi alapállását tekintve leginkább Bret Easton Ellishez szokták Houellebecq-et hasonlítani. Ez annyiban vitán felül igaz, hogy olyan kegyetlen társadalomkritikát kevesen fogalmaznak meg korukkal szemben, mint ők ketten. A francia író valamennyi regényében pusztulásra éretnek látja a nyugat fogyasztói társadalmait, amelyek szellemi és eszmei értelemben meglátása szerint tökéletesen kiürültek. A modern civilizáció unalma árad el az atlanti világon az houellebecq-i diagnózis szerint. Olyan életkeretek és lehetőségek között él az Istentől is magára hagyott ember, ahol valódi célokat és feladatokat nem találhat. A ma emberének individualizmusa olyan fokot ért el, hogy az organikus kultúrájú társadalmakban természetes

interperszonális kapcsolatok kialakítása képtelenségnek tűnik számára. A szerelem mindig a „vágy titokzatos tárgya” marad ebben a világban, elérhető közelségbe csak a szexualitás kerül. Regényei ebből a szempontból egy-egy esetleírásnak is beillenek.

Miben sem különbözik ettől a *Lanzarote*, amely alig kilencven oldalas terjedelmével magába sűríti az írói oeuvre majd minden elemét. A kisregény 1999. december 14-én induló története szerint a meg nem nevezett elbeszélő (egy francia mű kapcsán nehezen jön a számra a „jederman” kifejezés) egy utazási irodában szeretné kitalálni, hova utazzon. A turistában a modernitás emberét kell látnunk, akinél az úti cél hiányát tetézi az utazás céljának hiánya, ami jellegzetesen houellebecq-i probléma. A kisregény helyszínválasztása több mint jelképes. A Kanári-szigetek, körbevéve az Atlanti-óceánnal, olyan világtól elzárt hely, amely bizonyos értelemben a társadalomból való kivonulás szimbólumaként is értelmezhető. Ha ehhez hozzátesszük, hogy Lanzarote a szigetek legkevésbé látogatott része, amely lényegében semmilyen látnivalót nem kínál, joggal merülhet fel a kérdés: miért utazik oda valaki? Mi a céltalanság célja? (Az 1730-as években az itt található vulkánok sűrű lávaréteggel borították be a területet, így látványosságnak megmarad a pusztítás képeinek dokumentálása. A kötet első francia kiadásában Houellebecq tekintélyes számú itt készült fotója is szerepel. Ez a magyar kiadásból sajnos hiányzik.)

A kisregény négy szereplője közül az elbeszélő a magára vonatkozó végső következtetést úgy fogalmazta meg, hogy „nagyon jól el lehet éledgelni úgy, hogy semmit nem várunk az élettől”. A szigeten megismert belga Rudi a narrátornak írt levelében kiábrándultan tette fel a kérdést: „Mit emléhetünk az élettől?”, hogy utána egy tudományos alapokra szerveződő vallási szekta tagjává váljon. Önreflexióját nem elveszítve azt is rögzítette, hogy a nyugati ember értékítéletében a kudarc fogalommal írható le egy szektához csatlakozás ténye. A modern individuumban magára maradottságának ábrázolását sokrétűen oldja meg a szerző. Előbb Camus *Közönyének* egyik kulcsjelenetére játszatja rá az utazási irodában tébláboló elbeszélő rövid belső monológját. „Nem, nem segíthet. Senki sem segíthet.” Nem hallható válaszázt szövegezi meg így az alkalmazott kérdésére az elbeszélő. Mindez kísértetiesen hasonlít Meursault anyja temetésének jelenetsorához, amelyben a „Nem volt megoldás” a válasz nélküli válasz a napszúrás és a meghülés közötti *választási* lehetőségére. A két német nő (Pam és Barbara) alkalmi kalandkeresése, erkölcsi relativizmusa, az utazásokban is manifesztálódó menekülési ösztöne is az értelmes létezés lehetőségének hiányát tárja fel. Vele a modern nyugati ember életének cél-

talanságát és azt a tragikus életérzést, amelynek létezéséről a konzumcivilizáció csupán percekre, pillanatokra képes elvonni a figyelmet. (Ford. Tótfalusi Ágnes; *Magvető Kiadó*, Budapest, 2013)

BOD PÉTER

BODÓ MÁRTA: HIT, KULTÚRA, KOMMUNIKÁCIÓ Interjúk, riportok

Bodó Márta neve bizonyára ismerős a Vigilia olvasói számára. A teológus többek között az egyházi kommunikáció területével foglalkozik, s aktívan részt is vesz Romániában a keresztény sajtó formálásában a Keresztény Szó katolikus havilap és a Vasárnap című hetilap hasábjain főszerkesztőként. A 2012-ben kiadott *Hit, kultúra, kommunikáció* című könyve ezekben a lapokban megjelent interjúkból áll össze, a legrégebbi 2000-ben készült, a legfrissebb pedig 2012 elején, ebből is látszik, hogy egy nagyon gondosan válogatott gyűjteményről van szó.

Rövid elméleti bevezetőben foglalja össze a szerző az egyházi kommunikáció aktuális kérdéseit, kitér a zsinatok állásfoglalásaira, s a fontosabb történelmi összefüggésekre is rámutat. A média és a Vatikán kapcsolata néha ambivalens, vannak egyházi vezetők, akik meglátják a médiában rejlő pasztorációs, térítő és közösségformáló lehetőségeket, míg mások elutasítják a tömegkommunikációt, és csak ártó hatásaira hívják fel a figyelmet. Bodó Márta tényszerűen ismerteti a különböző állásfoglalásokat és a kérdésben kiadott dokumentumokat, terjedős bevezető helyett inkább gyakorlatban mutatja meg, hogy miként tevékenykedik egy elkötelezetten vallásos újságíró a sajtóban.

A katolikus sajtó különleges világába tekinthet be az olvasó az interjúkon keresztül: az erdélyi katolikus újságírás világába. A magyarországi olvasók számára, az íróasztal mögül nem is látott problémák, kulturális, politikai és egyházi kérdések válnak eleve. Más stílus, más vallásgyakorlat, más felfogás jellemzi ezt a világot, amelyet a könyvben sok különböző egyházi személy gondolatain keresztül mutat be a könyv. A paletta nagyon színes, az interjúalanyok között van például Paul Poupard bíboros, a vatikáni Kultúra Pápai Tanácsának egykori elnöke, de Ohio állam román katolikus püspöke: a romániai származású John-Michel Botean, illetve Nelson Viola, a nemzetközi Caritas vezetője is megszólal, csak néhány jelentős alakot kiragadva a tizenöt beszélgetésből álló listáról. Az interjúk korrekt, megfontolt véleményeket, gondolatokat közvetítenek a kérdező és a válaszadó részéről, a közös vezérfonal szépen kirajzolódik és visszaköszön minden beszélgetésben: a katolikus hit, a békéért és a kultúráért való küz-

delem, a kisebbségek tiszteletben tartásának, az egyház mai szerepvállalásának fontossága. A megszólalók mind hiteles, aktív résztvevői korunk egyházi életének, a kötetben azonban nem csupán egyházi emberek, de laikusok is helyet kaptak. Bodó Márta kérdései között minden beszélgetésben több az erdélyi helyzetre vonatkozik, a sokféle kisebbség helyzetére, a történelmi sebek feldolgozhatóságára. Ez teljesen indokolt, hiszen ezek a kérdések foglalkoztatják leginkább az erdélyi katolikus sajtó olvasóközönségét, ezek a szövegek segíthetnek eligazodni a világban, új utakat nyitni, akár azáltal, hogy megismerik az olvasók, hogy idegen kultúrák szülőit mit gondolnak a helyzetükről, és milyen javaslattal, bátorító szóval tudnak hozzájárulni a fejlődéshez, a világi és egyházi kultúra megőrzéséhez egy ezerféle vallási és társadalmi hagyománnyal átszótt miliőben.

Nem erdélyiként is érdekes olvasmány Bodó Márta szövege, a Romániában élő magyarok helyzetét, problémáit nem szabad egy legyintéssel elintézni, különösen nem keresztény emberként. A kötet fő témája mellett azonban a nemzetközi vonatkozásokról sem feledkezik meg, körbejárja az „Amerika-ellenesség” kérdését például, s igazán üdítő, hogy Patricia Zapor, az amerikai katolikus hírügynökség újságírója őszintén vállalja saját polgártársaival szemben időnként fellépő averzióit, s kritikus hangon beszél az amerikai nyilvánosságról. Az elfogultság, belenyugvás és a kritika hiányának vádja egyik szöveget sem érheti.

A könyv három fejezetből áll témák szerint csoportosítva az interjúkat. Az első a *Kommunikáció és egyház*, a második a *Hit, egyház, kultúra* című, végül pedig az *Egyházi önértelmezés* fejezet következik, amelyben személyes hitvallások találhatóak olyanoktól, akik a pasztoráció, egyházi nevelés, egyházi szolgálat területén tevékenykednek. „Krisztus katonái” ők, az egyházat közösségként működtető, a hétköznapokban tevékenykedő elhivatott emberek, akik szűkös anyagi erőforrásokkal zsonglőröknek, de rendíthetetlenül hiszik, hogy Isten őket arra rendelte, hogy az erdélyi magyar nyelvű katolikus közösségeket életben tartsák, az elfogadásra és békés együttélésre tanítsanak.

A katolikus értelmiség sajátos beszédmódjába, elveibe tekinthetünk be az interjúkon keresztül, s tárgyi információkon túl lelki táplálékot is nyújt Bodó Márta könyve. A beszélgetések igazi hitvallások arról, hogy miként lehet összhangba hozni a józan ész és a katolikus értékrenddel, hogyan lehet keresztény értékeket képviselni a médiában a bigottság vádja nélkül, miként sikerül az interjúalanyoknak őszintén és egyszerűen tenni azt, amire Isten meghívta őket. (*Világhírnév Kiadó*, Kolozsvár, 2012)

BEDI CECÍLIA

SOMMAIRE*Le passage au second plan des sciences humaines*

- TIBOR GÖRFÖL: L'oeuvre de Bernhard Welte dans le contexte de nos jours
BALÁZS MEZEI: Transformation de la philosophie. Méditations à propos de Kierkegaard et de Jaspers
- ÁKOS LÁZÁR KOVÁCS: De l'expérience religieuse à la culture populaire
■ Poèmes de Tibor Babiczky, Alexandra Bulyáki, Lili Dobai, Csaba Fecske et Zoltán Halasi
- KATINKA SZETTELE: Le poète Jenő Dsida et la mystique
■ Entretien avec le poète Tibor Babiczky
- EDIT SZILÁGYI: Le rôle de la foi chrétienne en Voïvodine

INHALT*Bedeutungsverlust der Geisteswissenschaften*

- TIBOR GÖRFÖL: Das Lebenswerk von Bernhard Welte im heutigen Kontext
BALÁZS MEZEI: Die Wandlung der Philosophie. Reflexionen zu Kierkegaard und Jaspers
- ÁKOS LÁZÁR KOVÁCS: Von der religiösen Erfahrung bis zur populären Kultur
■ Gedichte von Tibor Babiczky, Alexandra Bulyáki, Lili Dobai, Csaba Fecske und Zoltán Halasi
- KATINKA SZETTELE: Der Dichter Jenő Dsida und die Mystik
■ Gespräch mit dem Dichter Tibor Babiczky
- EDIT SZILÁGYI: Die Rolle der christlichen Glaube in Vojvodina

CONTENTS*The Losing Ground of Human Sciences*

- TIBOR GÖRFÖL: The Lifework of Bernhard Welte in Today's Context
BALÁZS MEZEI: The Change of Philosophy. Reflections about Kierkegaard and Jaspers
- ÁKOS LÁZÁR KOVÁCS: From Religious Experience to Popular Culture
■ Poems by Tibor Babiczky, Alexandra Bulyáki, Lili Dobai, Csaba Fecske and Zoltán Halasi
- KATINKA SZETTELE: The Writer Jenő Dsida and Mysticism
■ Interview with the Poet Tibor Babiczky
- EDIT SZILÁGYI: The Role of Christian Faith in Vojvodina

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Gyomai Kner Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fazekas Péter vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP.

VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 2013. évre 5.340,- Ft, fél évre 2.670,- Ft, negyed évre 1.335,- Ft. Előfizethető külföldön a

KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.040,- Ft/év vagy 98,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 525 Ft

VIGILIA

SZEMLE

■
SZÉKELY CSABA
MICHEL HOUELLEBECQ
BODÓ MÁRTA

Hónapról hónapra
Bányavidék
Lanzarote
Hit, kultúra, kommunikáció.
Interjúk, riportok

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bedi Cecília, Bod Péter,
Gerold László és Rónay László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Az egyház Dél-Amerikában
- Rónay György születésének centenáriuma
- Aszalós János, Barna Gábor,
Heidl György, Nacsinák Gergely András,
Patsch Ferenc és Poszler György tanulmánya
- Czigány György, Jász Attila,
Kirilla Teréz, Péter Márta,
Vasadi Péter és Vörös István írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602074